

לא כאשר פירשת את משנתנו שמכרה מעבר לכתובתה במחירו הנכון, אלא בדאזיל, שמכרה שוה מנה ודינר במנה, וכיון שטעתה לכן מכרה בטל.⁽¹⁸⁾

ומקשה הגמרא על פירוש זה במשנה: צ-טא

והא מדסיפא בדאזיל הוי רישא בדלא אוזיל [והרי אם הסיפא עוסקת באופן שהוזילה בהכרח שהרישא עוסקת באופן שלא הוזילה], שאם אף הרישא עוסקת באופן שהיא הוזילה, למה לו לתנא לאשמועינן שהמכר בטל בדאזיל שני פעמים! (1)

דקתני סיפא דמשנתנו:

היא אומרת אחזיר את הדינר ליורשים בדינר מקרקעי, כלומר: לא אחזיר את דינר היתר שקבלתי מן הלקוחות, אלא אשיב את המצב לקדמותו ואחזיר ליתומים את אותה הקרקע היתירה בשווי דינר שמכרתי ללוקח שלא כדין.

וקתני: מכרה בטל, ובהכרח הטעם הוא, כי "מעבירה" היא על דעת היתומים, שאינה מורשית על ידם למכור אלא כשווי כתובתה.

ואם כן למדנו ש"מעביר" על דבריו הוי.

אמר דחה רב הונא בריה דרב נתן את הראיה ממשנתנו:

ביאור דבריהם: כי במקום שמכרה שוה מנה ודינר במנה שהם חייבים לה יש לומר שאינה "מעבירה", כי היא שליחה של היתומים למכור קרקעות לפרעון כתובתה, והיא אכן כך עשתה אלא שמכרה בזול, ורק כשמכרה מנה ודינר במנה ודינר, שמכירת הדינר הנוסף היא מכירה שודאי לא נצטותה עליה כי לא שלחיה למכור קרקעות בשבילם, דזה דומה ממש לשליח המוכר כור במקום לתך, בזה נקראת היא "מעבירה".

ואולם בתוספות הרא"ש כתב "טפי הוה מעביר בדלא זילא, ומכרה שוה מנה ודינר במנה, מהיכא דזילא על ידי טעות".

והטעם שלא תירצו באופן אחר, שאף כי מהרישא ידענו שלפי דעת חכמים כל שכן בדאזיל המכר בטל, מכל מקום לא היינו יודעים ממה שאמר רשב"ג ברישא שהמכר קיים כשלא הוזילה, שאף אם הוזילה המכר קיים.

יש לומר, כי בסיפא לא נזכר בהדיא במשנה שלפי דעת רשב"ג המכר קיים [ראה לשון המשנה], וביותר, אם אכן רישא בדלא אוזיל, ולפי חכמים המכר בטל משום ש"מעביר הוי",

18. לשון רש"י הוא: לא בדאזיל, ומשום הכי מכרה בטל דטעתה שמכרה שוה מנה ודינר במנה; ובמהדורא קמא כתב רש"י: לא בדאזילא, שמכרה מנה ודינר במנה, ומשום הכי מכרה בטל דבשעת מכירה קא מעוותי ליתמי, ומצו אמרי לה לתקוני שדרתיך ולא לעוותי, אבל מכרה שוה מנה ודינר במנה ודינר דליכא עוות בשעת מכירה, המכירה קיים, דמוסיף על דבריו הוי.

1. יש לתמוה, והרי אם הרישא אינה עוסקת בדאזיל ומכרה בטל רק משום שהעבירה על דעתם ומכרה מעבר לחוב שלה, כל שכן דתיקשי "סיפא למה ליי", שהרי הדברים קל וחומר, אם כשמכרה בשויה בטל המכר משום שמעבירה היא על דעתם, כל שכן כשהוזילה! ותירצו התוספות: לא שנה התנא את הסיפא אלא לגלות שהרישא עוסקת בדלא אוזיל.

ותירצו עוד, שהיה מקום לומר: דוקא אם מכרה מנה ודינר במנה ודינר אז היא נקראת מעבירה על דעתם, אבל אם מכרה מנה ודינר במנה, אינה נחשבת "מעבירה" על דעתם.

מקשה הגמרא: והרי הא — דאזיל בדידה שמכרה קיים — מדרישא שמעת מינה [כבר ידענו מן הרישא] ולמה ליה לתנא לחדש את זה שנית בסיפא?!?

כי כבר שנינו ברישא: היתה כתובתה מאתים, ומכרה שוה מנה כמאתים, או שוה מאתים במנה, נתקבלה כתובתה.

ומשנינן: צריך התנא לשנות גם את הסיפא, כי מהו דתימא [שמא תאמר] התם ברישא דאזיל בדידה הוא דמכרה קיים, כיון דאיסתלקא לה האלמנה מהאי ביתא לגמרי [נתקבלה כל כתובתה ונסתלקה מבית היתומים לגמרי], כלומר: שוב לא תגבה יותר מן היתומים, ואין מה לגזור.

אבל הכא בסיפא שמכרה לראשון שוה מאתים במנה, שהקרקע שנמכרה אינה מכסה אף בערכה האמיתי אלא את מקצת הכתובה, ועדיין צריכה היא למכור עוד כדי להשלים את כל חוב הכתובה שהרי חובה הוא ד' מאות זוז, הייתי אומר: שניגזור על ביטול המקח במנה ראשון שההזולה היא על חשבונה, אטו מנה אחרון שההזולה היא על חשבון היתומים.

קא משמע לן!

כאן שבה הגמרא לתחלת הענין שנסתפקו בני הישיבה בשליח שאמר לו המשלח "זבין לי ליתכא" והלך וקנה לו בית כור, ומביאה שיטה אחרת בבעיא זו:

היתה כתובתה ארבע מאות זוז, מכרה לזה במנה ולזה במנה [ולשלישי במנה], ולאחרון יפה מנה ודינר במנה, של אחרון מכרה בטל, ושל כולן מכרן קיים.

והסיפא בהכרח עוסקת שהזולה את מחיר הקרקע ללקוח האחרון, שאם לא כן איך שנינו: ולאחרון יפה מנה ודינר "במנה", שאי אתה יכול לפרש "במנה שלה" שהרי אין כתובתה מנה כמו ברישא, אלא כתובתה היא ארבע מאות זוז.⁽²⁾

וכיון שהרישא עוסקת בדלא אזיל, בהכרח שהטעם הוא משום ד"מעביר הוי" ונפשטה הבעיה.

ודחינן: לא תפשוט, כי לעולם רישא וסיפא בדאזיל.

ודקשיא לך אם כן סיפא למה לי, לא קשיא, דסיפא הא קא משמע לן:

טעמא דאזיל בדיתמי, כלומר: דוקא אם היתה ההזולה על חשבון היתומים, וכאופן שעוסקת בו משנתנו שמכרה לאחרון קרקע השוה יותר מערך החוב שהם נותרו חייבים לה.

אבל בדידה מכרה קיים, כלומר: אבל אם ההזולה היא אצל הראשונים ועל חשבונה, וכגון שמכרה לראשון קרקע שוה מאתים במנה, שאת כל המאתים חייבים הם לה ולמעלה מזה, אז המכר קיים והיא הפסידה, וכאילו קיבלה מאתים במכירה זו.

2. תוספות; ודבריהם צריכים ביאור, כי מאחר שמכרה כבר בשלש מאות זוז, ויתרת חובה הוא מנה בלבד, הרי שייך לומר "ולאחרון יפה מנה

יש לומר שלא נחלק רשב"ג רק ברישא כי לדעתו "מוסיף הוי", אבל סיפא בדאזיל, אף רשב"ג מודה שהמכר בטל.

ואיכא דאמרי:

הא לא תיבעי לך [אין ספק בדבר], דהיכא דאמר ליה המשלח לשליחו: זיל זבין לי ליתכא וזבין ליה כורא [לך ומכור בית חצי כור מקרקעותי, והשליח מכר בית כור שלם], דודאי "מוסיף" על דבריו של המשלח הוי השליח, ומכירת בית הלתך שרירה וקיימת.

כי תיבעי לך, ואין להסתפק אלא כאשר היה הדבר בהיפוך, דאמר ליה המשלח לשליחו:

זיל זבין לי בית כורא [צא ומכור עבורי בית כור] בבת אחת, ואזיל וזבין ליה רק בית ליתכא.

מאי הוא דין המכר, אם קיים הוא אם לאו?

מי אמרינן, דמצי אמר ליה השליח למשלחו [האם נאמר שיכול השליח לומר למשלחו]:

דטבא לך עבדי לך [היטבתי אתך] במה שמכרתי רק בית לתך, דאם הייתי מוכר בית כור שלם, הרי שאי לא מצטרבי לך זווי [אם

יתברר לך שאינך זקוק למעות כל כך כדמי כל בית הכור], לא מצית הדרת ביה [לא היית יכול לחזור בך], וטוב לך שמכרתי רק מחצית בית כור.

או דלמא, מצי אמר ליה המשלח לשליח:

לא ניהא לי דליפשו שטרי עילואי [אין רצוני למכור מכירות רבות שיצאו עלי שטרות רבים].⁽³⁾

אמר רבי הנינא מסורא: תא שמע ממשנה במסכת מעילה:

שכך שנינו שם: נתן לו המשלח לשליח דינר של זהב [שהוא שוה עשרים וחמש דינרים של כסף שהם ששה סלעים]⁽⁴⁾ של הקדש, ואמר לו: צא הבא לי בדינר זה חלוק, דהיינו חלוק טוב ויפה שמחירו דינר שלם שש סלעי כסף.

והלך השליח והביא לו לבעל הבית במחיר שליש סלעים מתוך הדינר [שהם חצי ממה שנתן לו] — חלוק קטן ורע —

ודינר במנה שלה, הפלאה ורש"ש.

ובתוספות הרא"ש הרגיש בזה וכתב: "דהא כתובה ד' מאות היא, אע"ג (דנפרעת) (דנפרעה) הכל לבד ממנה אחרון, מכל מקום דוחק הוא לפרש במנה שלה הנשאר".

3. כתב הרא"ש: שאף על פי שאמרו בגמרא סברא נגדית "דטבא לך עבדי לך", אין זה בדוקא ולא זה הוא סיבת הספק, ואפילו אם לא שייך שהיטיב עמו, וכגון שמכר לשני בני אדם את כל בית הכור, אף בזה מסתפקת הגמרא, וכפי שמוכח מראיית הגמרא בעמוד ב —

ממשנתנו, רא"ש סימן טו; ואולם בריטב"א לא משמע כן, וראה עוד בפני יהושע בעמוד ב על תוספות בד"ה אמר, שנשאר בצריך עיון על הרא"ש.

4. כן כתב רש"י; וכן מבואר במשנה ששלש סלעים הם חצי דינר זהב, וראה בשיטה מקובצת במסכת מעילה כא א אות כה, שהביא להקשות, הרי דינר זהב שוה כה דינרי כסף, ושלשה סלעים אינם אלא שתיים עשרה דינרי כסף ולא חצי דינר זהב, וראה מה שהביא שם ליישב בשם רבינו תם.

ובשלש הסלעים שנותרו הביא לו השליח — מבלי שביקש זאת המשלח — טלית.

שניהם מעלו, המשלח מעל על החלוק שקנה השליח בשליחותו ואף שקנה חלוק קטן ורע בחצי המחיר, והשליח מעל על הטלית שקנה מדעתו בכסף של הקדש.⁽⁵⁾

ומוכיחה הגמרא מכאן כהצד הראשון בספק שנסתפקו:

אי אמרת בשלמא: שליח כי האי גוונא — ששינה מדעתו של בעל הבית המעונין בחלוק טוב ויפה — עושה שליחותו של המשלח הוא, ו"מוסיף"⁽⁶⁾ על דבריו הוי.

משום הכי בעל הבית מעל, שהרי השליח עשה שליחותו.

אלא אי אמרת: שליח כי האי גוונא "מעביר" על דבריו הוי, אמאי מעל המשלח, והרי לא עשה השליח את שליחותו!?⁽⁷⁾

ומשינין: לעולם אם אכן קנה השליח חלוק רע במחצית המחיר, הרי השליח כ"מעביר" על דעתו של בעל הבית, ושליחותו בטילה; והכא גבי חלוק במאי עסקינן:

דאייתי ליה [הביא לו] השליח חלוק טוב ויפה כרצון המשלח, אלא שהביא את אותו חלוק השרה שש סלעים בשלש סלעים

5. כן הוא האמת בפירוש המשנה, ואולם סלקא דעתין דהמקשה בהמשך הסוגיא, שהשליח מעל מדרבנן גם על החלוק שקנה היות ולא עשה כפי שאמר לו המשלח.

6. ראה ביאור לשון "מוסיף" ברא"ש סימן טז.

7. א. הוקשה לתוספות, והרי ספק הגמרא היה משום הסברא דלא ניחא ליה דליפשו שטרי, ומה ענין משנה זו לספק שנסתפקה הגמרא!?

וכתבו: דמה שהביא לו חלוק קטן ורע השרה רק שלש סלעים, חשוב כמו לא ניחא ליה דליפשו שטרי עלויה.

וה"פני יהושע" [ראה היטב דבריו בעמוד ב' ד"ה תוספות, הראשון] תמה מאד בזה מה ענין זה אצל זה, [וראה גם ב"בית יעקב"], ראה שם.

ב. אין לפרש, שאין כוונת הגמרא להשוות את האומדנא בדעתו של בעל הבית שאם מקפיד על זה ודאי שיקפיד גם על זה, אלא כוונת הגמרא היא:

האם נאמר: היות והמשלח אינו רוצה שיצאו עליו שטרות רבים וכן אינו רוצה שיקנה לו חלוק רע, לכן חשוב השליח כ"מעביר" על דעתו

של המשלח, ושליחותו בטלה ומכרו בטל. או שמא נאמר: אף על פי דשאינ רצונו של המשלח שימכור באופן שיצאו עליו שטרות רבים או חלוק רע, מכל מקום משום זה אינו נקרא "מעביר" על דעתו של המשלח, ואף ששינה מכוונת המשלח אינו אלא כאילו היה "מוסיף" על דבריו, ושליחותו קיימת.

אין לפרש כן, כי מדברי הרש"י והראשונים בהמשך סוגייתנו, נראה בהדיא, שספק הגמרא ב"זבין לי כורא וזבין ליתכא" הוא באומדנא של דעת המוכר אם מקפיד הוא על כך או לא.

ג. לשון רש"י בביאור דמיון הגמרא הוא: "והביא לו בשלש סלעים חלוק, דהוי דומיא דזבין לי כורא וזבין ליתכא, שהרי ציוהו למכור כל הדינר בחלוק".

ומבואר מדברי רש"י לכאורה שלא כדברי התוספות, שהרי לפי פירושם אין אנו צריכים לומר ששני המקרים דומים, שאמר המשלח למכור הכל ומכר חצי, כי אין אנו דנים אלא בדימוי האומדנות, ורש"י שהשוה את הציוור בשני המקרים נראה שהוא מפרש שלא כדברי התוספות.

אף בזה בעל הבית לא מעל, מפני שיכול לומר המשלח לשליח:

אני חלוק גדול היתתי מבקש, ואילו אתה הבאת לי חלוק קטן ורע ואינך שלוחי בדבר זה.

הרי שאין המשנה עוסקת בשליח שהביא חלוק שוה שש בשלש, אלא שהביא חלוק קטן ורע השוה את המחיר שנתן בו השליח.

ומשנינן: מאי חלוק קטן ו"רע" שאמר רבי יהודה?

רע בדמים, כלומר: חלוק שעלה לך דמים מועטים!

שמה תאמר: וכי מה איכפת לו לבעל הבית שיקנה לו השליח את החלוק בזול?

אין הדבר כן, כיון דאמר ליה המשלח לשליח:

אי אייתית לי בשית, לו היית קונה חלוק בכל השש שנתתי לך, הרי כל שכך דהוה שוה תרתתי סרי דינרים גדולים⁽¹⁰⁾ [כלומר: בודאי שהיה המחיר האמיתי של החלוק יותר מכפול באופן יחסי] שככל שהקניה גדולה יותר, אף ההזולה גדולה יותר, ונמצא

בלבד, וכל כי האי גוונא אינו נקרא "מעביר" ואף שהמשלח אמר לו לקנות חלוק בשש.

המקשה⁽⁸⁾ שהקשה את הקושיא הבאה סבור היה, שפירוש המשנה "שניהם מעלו"⁽⁹⁾, היינו שהשליח מעל גם על החלוק, ואף שמעיקר הדין המשלח מועל, מכל מקום מדרבנן מעל גם השליח כיון שסוף סוף שינה מדעתו של בעל הבית, ולפיכך מקשה הגמרא:

אי הכי שקנה השליח למשלח חלוק לפי טעמו של המשלח רק שקנה אותו יותר בזול, אם כן אף מדרבנן אין לראותו כמשנה מדעתו של בעל הבית, ושליח אמאי מעל מדרבנן על החלוק?!

ומשנינן: אטלית הוא שמעל השליח מן התורה, ואילו על החלוק לא מעל ואפילו מדרבנן.

עוד מקשה הגמרא על הביאור במשנה שבמסכת מעילה:

אי הכי שהמשנה עוסקת בשליח שקנה חלוק שאכן שוה הוא שש, אלא שקנה אותו בזול:

אימא סיפא של אותה משנה במעילה: רבי יהודה אומר:

שהמשלח — לפי סברת המקשה — מעל גם על הטלית מדרבנן [כי השליח מעל עליו מדאורייתא ועל החלוק מדרבנן], כי סוף סוף צויה אותו להוציא את שלשת הסלעים האלו לצרכיו, רק שהשליח קנה בזה דבר אחר לצרכיו של בעל הבית, ויש לומר שמדרבנן אכן מעל בעל הבית גם על הוצאה זו.

10. כתבו התוספות: כן הוא ודאי כפירוש הקונטרס תרתתי סרי גדולים יותר מכפלים, ויש

וראה עוד במסכת מעילה דף כ"א, שאף שם השוהה הגמרא את הדינים בשני אופנים אלו, ולא הזכיר רש"י שם כלל את סברת "לא ניחא לי דליפשו שטרי עילואי", ועל כן שיטת רש"י בכל זה צריכה לימוד.

8. סברת המקשה מתבארת לפי תירוץ השני של התוספות.

9. מלשון המשנה "שניהם מעלו" משמע ששניהם באותו מעמד הם, ואם כן משמע

אם כן אין הדבר כפי שאמרת, אלא **היכא** דיהיב ליה הקונה למוכר **סלע** [אם נותן הלוקח סלע עבור קטנית מרובה], **מוזלי** גביה **טפי** [מוזילים לו באופן יחסי יותר]! ?
אמר ביאר רב **פפא** :

זה שאמרנו כי הקטנית בסלע היא הקטנית בפרוטה, היינו **באתרא דכילי בכני** [במקום שמוכרים בכלים שיש בהם מידה מסוימת]

דאמר ליה המוכר ללוקח: **כנא כנא בפרוטה** כל כנא בפרוטה אחת, ואם רצונך לקנות בסלע שלח עוד כלים לפי אותו מחיר וקח, ואיני חוזיל לך עבור הקניה המרובה ולא כלום.

תא שמע ממשנתנו שאין מוכר מקפיד שלא ימכרו קרקע אחת בשני מכירות, ואף שעל ידי כך יוצאים עליו שטרות רבים:

היתה כתובתה של האלמנה **ארבע מאות זיז**, וחילקה את הקרקע השווה ככל כתובתה למספר לקוחות, ומכרה לזה **במנה** ולזה **במנה**, ולאחרון **יפה מנה ודינר במנה**, הרי המכר של האחרון שהפסידה בו את היתומים **בטל**, ואילו של כולן **מכרן קיים**.

הרי שאף על פי שהיא נשלחה למכור את הקרקע כולה ביחד, ואילו היא חילקה את הקרקע למספר לקוחות אין מכרה בטל. (2)

השליח מעביר על שליחותו שלא קנה לו בכל שש הסלעים חלוק יקר יותר.

דיקא נמי שמטעם זה סובר רבי יהודה שבעל הבית לא מעל, דהא **קתני** בסיפא של אותה משנה:

מודה רבי יהודה בקטנית שאם אמר לו לקנות בדינר זהב, והלך השליח וקנה קטנית רק בשלש סלעים, ובשאר קנה דבר אחר **ששניהם** — המשלח והשליח — **מעלו**.

ב-צט-ב כיון שהקטנית בסלע היא קטנית בפרוטה לפי מספר הפרוטות שבסלע.

כלומר: אין הפרש מחיר לכל מדה של קטנית בין קטנית מועטת לקטנית מרובה, ואם נמכרת מדה מסוימת של קטנית בפרוטה, אף אם תקנה בסלע לא יתנו לך אלא את אותה מידה כשהיא מכפלת במספר הפרוטות שבסלע.

ובקטנית אין יכול לומר בעל הבית לשליח: למה לא קנית בכל הכסף שנתתי לך קטנית כדי שיוזל מחירם יותר. (1)

ומסקינן: **שמע מינה!**

ומקשינן: **היכי דמי** באיזה אופן אתה אומר שהקטנית בסלע היא קטנית בפרוטה?

אילימא באתרא דמוזבני בשומא [אם במקום שמוכרים לפי אומדן] —

לך לקנות מן הקטנית כמות כפולה כדי שיוזל מחיר כל הקטנית שקנית; ואין השליח יכול לומר: לא ידעתי שיש לך צורך בכמות כפולה של קטנית.

2. כתב הריטב"א: פירוש, דאף על גב שאין

ספרים שכתוב בהן בהדיא "דהוה שוה טפי מתרתי סרי", וראה עוד בדבריהם.

1. נראה מדברי הגמרא, שאילו היה אכן מוזל מחיר הקטנית באופן יחסי בקניה גדולה, היה פטור המשלח משום שהיה אומר לשליח: היה